

1915’TE OSMANLI’NIN TALTİF ETTİĞİ ERMENİ BİR MEMUR: NİŞAN ANTREASYAN

AN ARMENIAN FUNCTIONARY WHICH OTTOMAN HAS REWARDED IN 1915: NISAN ANTREASYAN

Mevlüt KAYA¹

ÖZET: : Tehcir yılları Osmanlı’nın, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit eden gruplardan arınması adına Türkiye tarihinde bir dönüm noktası oldu. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Ermeni ayaklanmalarını engellemek için, Ermeniler üzerinde her alanda yapıcı uygulamalara gidildi. Ermenilerin memuriyet kazanmasının önündeki engeller tümüyle kaldırıldı. Üst düzey memuriyetlerde, merkez teşkilatında, tercüme odasında görev alan birçok Ermeni memur, üstlendikleri görevleri çoğu kez kötüye kullandı. 1913-1915 yılında Trabzon bölgesinde ziraat müfettişliği görevinde bulunan Osmanlı’nın Ermeni vatandaşı Nişan Antreasyan, 1916 yılında taltif edilerek merkeze çekildi ve genel müfettişliğe terfi ettirildi. Uzman bir ziraatçı olan Antreasyan, fındık ziraatı ve ticareti alanında Osmanlı ekonomisinin gelişimi için bazı projeler içeren bir eser yazarak yayınladı. Osmanlı yöneticileri, başarılı ve kariyer sahibi Ermeni vatandaşlarına karşı etnik kökenlerinden ötürü herhangi bir dışsallaştırmada bulunmadan onları her başarılarında taltif etmiş, ancak Osmanlı’nın reçeteleri, Ermeni azınlıkların isyanlarını engelleyememiştir. Çalışmada, Ermeni bir Osmanlı memuru olan Antreasyan’ın memuriyeti, hizmetleri ve bu bağlamda Osmanlı’nın Ermeni vatandaşlarına bakış açısı ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Antreasyan, Tehcir, İsyen, Ermeniler.

ABSTRACT: The deportation years became a turning point in history of Turkey in behalf of Ottoman's freedom from the groups which threatened country's integrity and peace. From the first quarter of the 19th century, they have entered into the constitutive applications in all fields on Armenians for blocking Armenian rebellions. All of the obstacles to Armenians to gain the mission have lifted. A lot of Armenian officials mostly abused their ministrations in high-ranking offices, head quarters, chamber of translation. Ottoman's Armenian citizen Nişan Antreasyan who was in duty of agricultural inspectorship in the region of Trabzon in 1913-1915, was moved to head quarters by rewarding and promoted to the general supervisor ship in 1916. Antreasyan who was a principal agriculturalist, wrote and published a writing that including some projects for the development of Ottoman economics at the agricultural and trade areas of hazelnut. The Ottoman intendents always have rewarded the Armenian citizens who were successful and had a career without externalizing them because of their ethnicity but the Ottoman's prescriptions could not block the rebellions of Armenian minorities. Antreasyan's mission, ministrations who was an Ottoman's Armenian functionary and on that note, Ottoman's perspective to Armenian citizens will be considered in this study.

Keywords: Antreasyan, Deportation, Rebellion, Armenians.

¹ Okt, Giresun ÜNV. Eğnesil MYO, mevlut.kaya@giresun.edu.tr

1.GİRİŞ

Sözde “soykırım” yanlısı tezlerce tarihsel süreçten bağımsız olarak ele alınan tehcir yılları, ‘ulus devlet olma yolunda önceden planlanmış bir yok etme girişimi’ olarak değerlendirilmektedir. Ancak 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Ermenilere verilen hakların 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile pekiştirildiği ve Ermeni isyanlarının yoğunlaşmasına dek bu hakların geri alınmadığı göz ardı edilmektedir. Osmanlı’nın gerek Rumlara, gerekse Ermenilere karşı yaklaşımlarında onları eski sakin yaşamlarına geri döndürme çabaları hâkimdi. Bu çaba sürecinde gayrimüslimlerin hakları genişletiliyor, Müslümanlarla eşit statüye taşınıyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra devlet kademelerindeki Ermenice bilen memur açığı, Ermeni isyanlarıyla orantılı olarak artmaya başlamıştı. Ermeni memur alımlarında “güven” kriterine çokça önem verilmiş olsa da sonraki süreçlerde, görevlendirilen Ermeni memurlardan çoğunun devlete karşı isyancılara destek verdiği ortaya çıkmıştı. Tehcir yıllarına doğru güvensizlik yaratan olaylar giderek çoğaldı. İsyancılar Anadolu geneline yayılıp, güvenlik sorunları her alanda zirveye ulaşınca, tehcir son çare olarak tarih sahnesine konuldu.

Çalışmanın konusu olan Nişan Antreasyan da Osmanlı’nın iyi niyet uygulaması dâhilinde uzman olduğu alanda görevlendirilmiş, görevinde gösterdiği başarılı hizmetlerinden ötürü rütbesi yükseltilmişti. Antreasyan, Osmanlı’ya olan vatandaşlık ve hizmet bağıyla Anadolu’nun doğu illerinde yıllarca görev yapmış, görevi sırasında ziraata dair deney ve gözlemlerde bulunmuştu. Osmanlı ziraatı ve ekonomisi arasındaki ilişki üzerinde “kalkınma” doğrultusunda önemli görüşler bildirmişti. Antreasyan, Osmanlı hükümetine karşı alanında, rüştünü ispatlamış olmalıydı ki tehcir yıllarında kendisine herhangi bir yaptırım uygulanmamış, aksine Trabzon bölgesindeki görevinden terfi edilerek merkez genel müfettişliğinde görevlendirilmişti.

Bu çalışmada, Antreasyan hakkındaki kısıtlı kaynaklar kullanılarak, tehcir öncesi ve sonrası yıllarda Osmanlı’nın Ermeni vatandaşlarına bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Antreasyan’ın tehcir sürecindeki çalışmaları, yaptığı yayın ve taltifi, Osmanlı’nın Ermenilere karşı ‘planlı ve sistemli bir yok etme’ politikasının olmadığını göstermektedir. “Taktik” iddiası taşıyan tezlerin, tehcir öncesinden ve Ermeni isyanlarından bahsetmeden bazı hatıra, öykü ve Milli Mücadele karşıtı yayın yapan gazeteleri dayanak alarak ve Osmanlı arşiv belgelerinden “özel ve özel” manalar çıkarmaya çalışarak hazırlandıkları görülmektedir (bu eserlerden biri için bkz. Esin-Etöz, 2015). Bu tezlerin memuriyeti ve kariyeri Osmanlı hükümetince taltif edilen, başarılarından ötürü hükümetçe terfi ettirilen sakin Ermeni vatandaşlarının varlığından bahsetmemeleri de ilginç bir durumdur.

2. NİŞAN ANTREASYAN HAKKINDA BAZI BİLGİLER

Nişan Antreasyan’ın yaşamı hakkında gerek Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı arşivlerinde gerekse başka yazılı kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Öyle ki Antreasyan’ın doğum ve ölüm tarihlerine ulaşamamaktadır. Antreasyan’ın, bugün Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan, geçmişi Osmanlı Devleti’nin son dönemine dek giden Getronagan Ermeni Lisesi’nde görev yapan ilk öğretmenlerden biri olduğu bilgisine erişilmiştir. 1886 yılı ilk öğretmen kadrosunda (<http://www.getronagan.k12.tr/tr/kurumsal/tarihce>) yer alan Antreasyan’ın burada, ziraatın yanında Osmanlıca derslerini de okuttuğu düşünülmektedir. Antreasyan, Osmanlı Türkçesi’ne hâkimdi ve ziraat-ticaret alanında 1915’te “Fındık Ziraatı ve Ticareti” adlı bir kitap yazmıştı. Kendisi bu tarihlerde ziraat başmüfettişiydi.

Antreasyan, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşamış olan tanınmış ziraat başmüfettişlerinden biriydi. Osmanlı ekonomisinde kalitenin yükseltilmesi üzerine metotlar geliştirmeye çalışmıştı. Bu doğrultuda, “fındık ziraatı ve ticareti” konusunda bilimsel çalışmalar yapmıştı.

1915'te Osmanlı'nın Taltif Ettiği Ermeni Bir Memur: Nişan Antreasyan

Antreasyan, 1913'te Trabzon bölgesi ziraat başmüfettişiydi (TİTE, 2013, s. 59). İttihat ve Terakki hükümetinin 1913-1914 yıllarında, Ermeni meselesine çözüm arayışları çerçevesinde Doğu Anadolu'da uyguladığı "ıslahat müfettişliği projesi" kapsamında; Canik Sancağı, Trabzon, Bitlis ve Sivas vilayetleri ile en son Erzurum vilayetinde ziraat müfettişi iken, taşradan merkeze alınarak "genel müfettişlik"te Trabzon, Erzurum ve Sivas vilayetleri genel müfettişine bağlı olan "ziraat müfettişi" makamında görevlendirilmişti. Ziraat ve ticaret alanında oldukça donanımlı ve kariyer sahibiydi. İttihat ve Terakki hükümetinin söz konusu projesi dâhilinde, devletin merkez teşkilatına Antreasyan'dan başka birçok Ermeni memur atanmıştı. Örneğin bu süreçte, Müfettişlik Genel Sekreterliği'ne Duyun-ı Umumiye Kalemî müdür yardımcısı Mikail Nalbantyan atanmıştı. Aynı süreçte, önemli görevlere getirilen Ermeni kökenli Osmanlı memurları arasında Katipyan Efendi ve iyi derecede Fransızca bilen Seroper Noradonkyan Efendi bulunuyordu. Bu atamaların listesi Müfettişlik genel sekreteri olan Mikail Nalbantyan'a sunulup, görüşü alındığında, güney mıntıkası genel müfettişi Abdulhalik Bey'in Bitlis valiliğinde kalması gerektiğinden yerine başka birinin seçilmesinin gerektiğini ancak bu kişinin, Aziz Bey olmaması gerektiğini, Aziz Bey'in sadakatsiz biri olduğu gerekçesiyle bildirmişti. Ayrıca Galip Bahtiyar ve Mustafa Bey'in atanmasının uygun olduğu ancak Katipyan Efendi'nin hastalığından ötürü yerine Nişan Antreasyan'ın görevlendirilmesi gerektiğini bildirmişti (Türkmen, 2013, s.12,15).

Antreasyan'ın 1916'da Erzurum bölgesi ziraat başmüfettişliğinden, genel müfettişlikte "ticaret ve ziraat müfettişi" olarak görevlendirilmesi, onun doğu illerindeki görevleri sırasında verdiği hizmete biçilen bir değerdi. Antreasyan'ın taltifi sadece Ermeni tehciri sürecinde Osmanlı'nın ılımlı politikaları ile ifade edilmemelidir. Ermeni kökenli memurların tehcir yılları öncesinde de hükümet tarafından makamlarının yükseltilmesi, ekonomik şartlarının iyileştirilmesi ve taltif edilmesi örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

3. ANTREASYAN'IN TEHCİR DÖNEMİNDE YAZDIĞI KİTAP

Nişan Antreasyan,1331 (M.1915) yılında yazmış olduğu "Fındık Ziraati ve Ticareti" (Antreasyan, 1331, s...) adlı eserinde, başta Doğu Karadeniz Bölgesi olmak üzere Anadolu'daki fındık ziraati ve ticaretini tüm ayrıntılarıyla incelemiştir. Kitap, İstanbul'da Hayriye Matbaası'nda basılmıştır. 83 sayfa ve Osmanlı Türkçesi dilinde yayınlanan bu kitabın, baskı adedi hakkında bilgi yoktur. Eserden anlaşıldığı üzere Antreasyan, 1915 Osmanlıcası'nı iyi bilmekte, ancak yine de Osmanlıca sözlükten ve duyuma dayalı bazı tanımlamalardan faydalanarak alana dair yer yer açıklamalarda bulunmuştur.

Antreasyan, eserinde Osmanlı ekonomisinde fındık üretimi ve ticareti konularını önemli ayrıntılarıyla birlikte ele almıştır. Fındık üretiminin mevcut durumuna ve nasıl olması gerektiğine dair projeler geliştirmeye yönelmiştir. Fındığın Osmanlı ihracatındaki önemine dikkat çekerek, fındık ziraatının Osmanlı ekonomisindeki yerine dikkat çekmiştir. Antreasyan'a göre, Osmanlı ülkesinde fındıkcılık yeteri kadar önemsenmemiş, bundan ötürü gelişmemiştir. Çözüm işe şudur: Dünya genelinde fındık üreten ülkelerin profesyonel fındık ziraati modellerinin Anadolu'ya getirilerek, başta dünyanın en kaliteli fındığının yetiştiği, ancak nicelikçe yetersiz olduğu Giresun-Trabzon yöresine büyük katkılar sağlamak ve fındık ziraatıyla Osmanlı'nın ekonomik kalkınmasına önemli ölçüde yararlı olacak atılımın yapılması gerekmektedir. Antreasyan, kitabında Osmanlı ülkesinde fındık ticaretinin geliştirilmesine yönelik önemli metotları hem üretim hem de ticaret açısından ele almıştır. Eserinin içeriğinde, Osmanlı ekonomisinin mevcut durumuna ve iyileştirilmesine yönelik birçok sorunun yanında, fındıkcılığın ülkeyi nasıl kalkındırabileceği hususunda girişimci bir duruşla cevaplar vermiştir. Eserde ayrıca şu sorular da cevap bulmaktadır:

Fındık fidanları hangi toprakta nasıl yetiştirilir?, Fındık yetiştirilen şehirlerdeki fındık hacmi nedir?, Fındık fiyatları nasıldır?, Fındığın Osmanlı ihracatındaki yeri nedir?, Fındık üretimi nasıl elverişli hale getirilir?, Hangi toprakta hangi cins fındık ziraatı yapılabilir?, Fındığın yetiştirildiği bölgelerde nem ve sıcaklık ortalamaları nasıl olmalıdır?, Fındığın doğal ve suni yollarla gübrelenmesi ve ilaçlanması nasıl sağlanır?, Dünyada diğer fındık yetiştirilen ülkelerdeki modern teknoloji nasıldır ve Anadolu'ya yararı ne olabilir?, Tüccar ve yerli üretici arasındaki iktisadi ilişkiler nasıl olmalıdır ve bu hususta nelere dikkat edilmelidir?, Dış ticarete Osmanlı fındık tüccarları neden zarar ediyor ve bunun telafisi nasıl olabilir?, Fındık hastalıkları nelerdir? Çareleri nelerdir?, Fındık toplama işinde ve işçiliğinde en önemli noktalar nelerdir?, Doğu Karadeniz'de en önemli liman ve iskeleler nerelerdedir?, Dünya'nın en kaliteli fındığı nerede yetişir?, Fındık değirmen ve makinelerinin kullanımı hususunda, sosyal yapı bağlamında Giresun'un durumu nedir?, Trabzon fındık makinelerinde ve fabrikalaşmada nasıl ileri gitmiştir?, Fındık işçilerinin ve gündelik ödeme sistemlerinin mevcut sıkıntıları nelerdir?, Fındık ürünü bağlamında, Osmanlı Devleti üretimin ve dış pazarın neresindedir?, Osmanlı devletine dış ticarete hangi ambargolar neden konulmuştur?, Rusya fındık üretimi 1915'te hangi aşamadır ve geleceği ne olacaktır?, İtalya, Avusturya, İspanya ve ABD fındık üretiminde Osmanlı ziraatıyla kıyaslanabilir mi?, Giresun ve Trabzon limanlarının fındık ticaretindeki yeri nedir? Nasıl daha iyi bir liman ticareti sağlanabilir?, Fındık zararlılarının şekilleri nasıldır?, Fındık dikim şekilleri hangileridir?, Fındık cinsleri ve bu cinslerin toprağa bağlı özellikleri nelerdir?, Osmanlı dış ticaretini olumsuz etkileyen, fındık ürünü konusunda Osmanlı çiftçilerinin düştüğü hatalar nelerdir?, Çiftçiler, fındık ürününün kalitesini nasıl yükseltebilir?, Osmanlı devletinin vergi sistemindeki bozukluklar çiftçileri, tüccar ve dış tüccarları nasıl etkilemiştir? Bu sorun nasıl giderilmeye çalışılmıştır?, Doğu Karadeniz'de fındık ziraatı ilkel yollarla mı yapılıyor? İlkel ise alternatif modern araçlar nelerdir?, Osmanlı tüccarlarına dış ticarete zarar ettiren iç hususlar nelerdir?, Osmanlı fındık tüccarları dış ticarete nasıl kandırılmaktadır?, Fındığın değerlendirilmesi nasıl yapılır?, Osmanlı ziraatına önemli katkılar sağlayacak yöntemler ve Osmanlı Devleti'ne bu yolla büyük hizmet ideali nasıl değerlendirilmelidir? (Balci-Kaya, 2015, s. 9-12).

Antreasyan'ın eseri, bugüne dek birkaç araştırma kitabı ve makalenin (Uygun, 2015, s. 380; Kaynar, 2012, s.18; Kaya, 2015, s. 16-41) haricinde yeteri kadar akademik inceleme alanına taşınmamıştır. Eserin, özellikle ziraat ve ticaret ile ilgili bilim dallarında yapılan araştırmalar için önemli bir başvuru eseri olduğundan alana kazandırılması gerekmektedir. Zira başta Giresun olmak üzere Doğu Karadeniz illerinde fındıkçılığın kurumsallaşmasında ve ticari düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde Antreasyan'ın eseri temel çıkış noktalarından biridir. Antreasyan'dan uzun yıllar sonra ancak fındıkçılık üzerine ayrıntılı bir eser verilebilmiştir (Peker, 1947-1948; *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*. (1938); fındık kültürü için ayrıca bkz. Göreci, 2004).

4. ANTREASYAN'IN KARİYERİNDEN HAREKETLE OSMANLI DEVLETİ'NDE ERMENİLERİN MEMURLUĞU

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin her kademesinde gayrimüslim memur sayısı artmaya başlamıştı. Gayrimüslim azınlıklar içerisindeki etnik duyguların artması, onların kendilerini Müslümanlarla eşit görmesi sağlanarak ülke içinde tehlikesiz hale getirilmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Bab-ı Ali Tercüme Odası'nda, Tanzimat'tan sonra Ermeni ve Rum memurların yanında Müslümanlar da göreve getiriliyordu (Kılıç, 2012, s. 95-96). Özellikle 1821'de Rum İsyanı'ndan ötürü, Rumların resmi tercümanlık görevlerinin son bulmasının ardından birçok Ermeni burada göreve getirilmeye başlandı. Ancak 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında tercüme odasında görevli Ermeni memurlardan çoğu devlet aleyhine çalışıyordu. Hükümet ciddi bir kısır döngünün içine düşmüştü; Ermeni isyanları arttıkça Ermenice bilen tercüman gereği de artıyordu. Ermeni tercümanlar ise büyük oranda işini kötüye

1915'te Osmanlı'nın Taltif Ettiği Ermeni Bir Memur: Nişan Antreasyan

kullanıyordu (Şahin, 2008, çeş. syf.). Verilen tüm haklara rağmen, Rum ve Ermeni azınlıkların ayaklanmalarının önüne geçilemiyordu. Avrupa'da ilk ikamet elçiliğini 1793'te Londra'da açan Osmanlı, öncelikle burada Rum maslahatgüzarlar görevlendirmeye başlamış, ardından yoğunlaşan Rum isyanlarıyla birlikte bu elçilikleri kapatmıştı. Tanzimat, Islahat ve Osmanlıcılık reformlarının devlet politikası haline getirilmesi gayrimüslimlere bürokraside büyük haklar tanısa da başarılı olarak sürdürülemedi (Kılıç, 2012, s. 111). Bu başarısızlığın en önemli nedeni ise Rum ve Ermeni azınlıkların her şeye rağmen dış işbirlikçiliğinden vazgeçmeyerek Osmanlı'ya karşı bölücü isyanlar organize etmeleridir.

Osmanlı'nın son döneminde oldukça zayıf bir devlet durumuna gelmesi, batılı devletlerin ve Rusya'nın dış destekleriyle ülke içindeki azınlıkların isyan çıkarmalarına ortam hazırlamıştı. Osmanlı vatandaşı olan çeşitli etnik gruplar, teker teker başkaldırmaya başladılar. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde isyanlar, artık önüne geçilemeyecek kadar vahim bir hal almış, Osmanlı'da can ve mal güvenliği kalmamıştı. Bazı azınlıklar devletin güçsüzlüğünü ve otokontrolünün kalmayışını fırsat bilerek bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdi. Asırlarca Osmanlı mensubu olarak yaşamış Ermeniler dış destekli kışkırtmalarla devlete karşı isyankâr bir tutum benimsemişlerdi. İlk büyük Ermeni ayaklanması olarak bilinen ve 20 Haziran 1890'da Erzurum'da başlayan Ermeni isyanlarının ardından Osmanlı topraklarında hızla büyüyen bir "Ermeni meselesi" baş gösterdi. 1915'te Osmanlı hükümeti tarafından gerçekleştirilen Ermeni tehciri, bu azınlıkların bitmeyen isyan hareketlerinden kaynaklanan bir zorunluluk haline geldi. Osmanlı'nın Ermeni vatandaşlarına karşı önceden planlanmış bir "soykırım" uygulamadığı, devletin arşiv verilerinden açıkça anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın Ermeni kökenli bir vatandaşı olan Antreasyan'ın kariyer yaşamının devletçe ne denli önemsendiği, bu bağlamda kendisine fırsatlar yaratıldığı ve Osmanlı ülkesinde bir vatandaş olarak önünün ne derece açık olduğu, kendisinin de Ermeni bir vatandaş olarak Osmanlı ile herhangi bir sorununun bulunmadığı ortadadır. Kendisi görev başındayken devletin kurumlarıyla ve toplumla barışık bir tutum sergilemiştir. 1913'te Antreasyan'ın Trabzon'daki başmüfettişlik görevi esnasında Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Merkez Şubesi'ne maddi yardım yaptığı, Osmanlı kayıtlarında yer alan bilgiler arasındadır. Yardımı teslim alan Trabzon donanma şubesi reisi, yardıma dair makbuzu Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti merkezine göndermiştir (TİTE, 2013, s. 59).

Osmanlı, sınırları içindeki tüm azınlıklara olduğu gibi Ermenilere de geniş haklar tanımıştı. Ermeniler, Osmanlı'nın gözünde her şeyden önce "vatandaş" olduğundan, devletçe onların önlerine ayırıştırıcı bir engel konulmamıştı. Osmanlı'da Ermeniler dışallaştırılarak ayırıştırılan bir azınlık sınıfı değil, aksine başarıları devletçe sık sık taltif edilen bir vatandaş kitlesiydi. Arnavut, Rum, Yahudi, Ermeni ve diğer etnik gruplardan olan tahsilli kişiler, Osmanlı hükümeti tarafından dinine ve dünya görüşüne bakılmaksızın kariyer ve liyakatine göre, devlet kurumlarında görevlendirilmiştir. Antreasyan da bunlardan biridir. Osmanlı'da başarılı bir Ermeni vatandaşı gerek devletin yararı için, gerekse kişinin kariyerine verilen değerden ötürü, yüksek devlet görevlerine getirilmekteydi.

Antreasyan'ın ve daha birçok Ermeni kökenli memurun Osmanlı hükümetince taltif edilmesi, hükümetin Ermeni vatandaşları üzerinde bir kininin olmadığını açıkça göstermektedir. Ermeni isyanlarının zirveye çıktığı 1915 yılında Antreasyan'ın Osmanlı'ca taltifi, kendisine sunulan kariyer imkânları ve basın-yayın yapabilme özgürlüğü göz önünde tutulduğunda, hükümetin Ermenilere bir kastının olmadığı, ancak isyanlara çözüm olarak tehcir kararına mecbur kaldığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Antreasyan modeli, Osmanlı'nın Ermeni tehciri sürecinde dahi kendisine karşı güvenlik tehdidi oluşturmayan, aksine sükûnet içerisinde ülkesine faydalı olan Ermeni vatandaşlarıyla isyancıları aynı kefeye koymadığının kanıtıdır. Antreasyan, Osmanlı ülkesi için başarılı ve verimli bir memurdur ve bunun mükâfatını da rütbesi yükselttilerek almıştır. 1914-1915 yıllarında devletin üst düzey memurları arasında birçok Ermeni kökenli vatandaşını bulundurması, onların ekonomik refahını sağlaması, başarılı

olanlarınsa taltif edilmesi, bugün Türkiye'ye dayatılan sözde "Ermeni soykırımı"nın gerçekte bağdaşmadığını kanıtlamak için yeterlidir.

Antreasyan, taşradaki memuriyeti sürecinde yaptığı gözlemleri düşünsel üretime dönüştürmüş, eserinde bunları kalkınma önerisi olarak sunmuştu: "*Avustralya, İtalya, Fransa, Almanya, Felemenk, Belçika, Rusya, İngiltere ve Amerika Birleşik Cumhuriyetleri'nde bulunan Osmanlı şehbenderleri, buldukları yerlerde bulunduğu ne gibi sanayide kullanıldığına, ithalat miktarlarına, söz konusu malların çıkış noktalarına, her bir pazardan hangi miktarda sevk olunduğuna, hangi fiyatlarla satıldığına ve saygın tüccarların kimler olduğuna dair her yıl ayrıntılı bilgi verip, uygun vasıtalarla ilgilileri bilgilendirdiklerinde hem ticaretimize hem de ziraatımıza ve devlet hazinesine büyük bir hizmet etmiş olacaklardır.*" (Antreasyan, 1331, s. 78-79; Balcı-Kaya, 2015, s. 58).

Antreasyan'ın yazmış olduğu kitapta yer alan zirai ve ticari alanda Osmanlı'yı kalkındırma planları, bir bakıma onun Osmanlı'ya olan bağlılığının ve samimiyetinin yanında, kendisinin devlet tarafından bilimsel çalışmalara teşvik edildiğinin göstergesidir. Buradan hareketle, Osmanlı'nın Ermeni vatandaşlarına karşı bu gibi olumlu tavırlarının, sözde "Ermeni soykırımı" iddiaları bağlamında tekrar gözden geçirilerek objektif bir biçimde değerlendirilmesi gerekir.

5.SONUÇ

Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermeni ve Rum azınlıkların 1789 Fransız ihtilalının ardından yavaş yavaş etnik bilinç kazanmak suretiyle giriştikleri örgütlenme faaliyetleri, son çağın tarihsel seyrini değiştirmiştir. Bu seyri yönlendiren ve kontrol altında tutan batılı ülkelerin "Hıristiyanlık" kozunu kullanarak Osmanlı azınlıklarına ayaklanma ivmesi kazandırdığı aşikârdır. Tehcire uzanan süreci tetikleyen saiklerden biri de batı emperyalizminin tırmanışa geçtiği çağda Osmanlı'nın iktisadi gücünü kaybetmiş olmasıdır.

Osmanlıcılık akımının, eşitlikçi ve bütünleştirici devlet politikalarının başarısız olmasının altındaki nedenlerden biri de Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın Osmanlı içerisindeki Rum ve Ermenileri kilise eliyle etüt etmesidir. Devletin yapıcı politikalarına rağmen Ermeniler, hiçbir koşulda ara vermeksizin örgütlenerek yıkıcı etken haline gelmişlerdir. Emperyalist güçlerce, konsolosluklar aracılığıyla iletişim kurularak oluşturulan Osmanlı karşıtı dinamik ayaklanmacı örgütlenmeler, güvenlik mekanizması çökmüş olan Osmanlı'ya karşı bağımsızlık isyanlarını organize etmişlerdi. Netice olarak tehcir kaçınılmaz bir proje haline geldi ise de Osmanlı'nın suçsuz ve isyankâr olmayan Ermeni vatandaşlarını hedef almadığı açıktır. Çalışmada incelenen Antreasyan örneği, isyanla ilişkisi bulunmayan ve devlete aidiyet duygusu ile bağlı olan Ermeni memuruna karşı Osmanlı'nın tutumlarının anlaşılması ve bu örnekten hareketle "önceden planlanmış" bir "soykırım" projesinin olmadığını ortaya koymasından oldukça önemlidir.

1915'te Osmanlı'nın Taltif Ettiği Ermeni Bir Memur: Nişan Antreasyan

KAYNAKÇA

- Antreasyan, Nişan. (1331). Fındık Ziraati ve Ticareti, İstanbul: Matbaa-i Hayriye Yayınları.*
- Balçı, Sezai-Kaya, Mevlüt. (2015). Nişan Antreasyan Fındık Ziraati ve Ticareti, İstanbul: Serüven Kitap Yayınları.*
- Esin, Taylan-Etöz, Zeliha. (2015). 1916 Ankara Yangını/Felaketin Mantığı, İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Göreci, Ali. (2004). Fındık Kültürü, Giresun: Giresun Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları.*
- http://www.getronagan.k12.tr/tr/kurumsal/tarihce (Erişim: 22.09.2016).*
- Kaya, Mevlüt. (2015). "Giresun Ziraat Memurluğu'nun 23 Şubat 1924 Tarihli Raporu ve Giresun Fındıkçılığına Dair Tarihi Notlar", Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, sayı: 4,16-41.*
- Kaynar, İhsan Seddar. (2012). "19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet'e Fındığın Ekonomik ve Sosyal Tarihi (Orta Karadeniz Bölgesi)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE İktisat ABD.*
- Kılıç, Musa. (2012). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Ermeni Memurları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt: 31, sayı: 51, 93-124.*
- Peker, Kemal. (1947-1948). Fındık, Giresun: Yeşil Giresun Matbaası Yayınları.*
- Şahin, Gürsoy. (2008). "Osmanlı Devleti'nde Ermeni Tercümanlar", Ermeni Araştırmaları, sayı: 30, 59-85.*
- Tite A9 Kataloğu. (2013). (Sıra: 302 kutu: 269 belge: 13 adet:10 tarih: 11.05.1329), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.*
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış. (1938). Ankara: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayınları.*
- Türkmen, Zekeriya. (2013). "İttihat ve Terakki Hükümetinin Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği Projesi ve Uygulamaları (1913-1914): Ermeni Meselesine Çözüm Arayışları", Ermeni Araştırmaları, sayı: 9, 41-75.*
- Uygun, Süleyman. (2015). "Acente-Konsolos (Mesajeri Maritim Kumpanyası Acentesi ve Fransız Viskonsolosu) Raporlarına Göre Giresun Limanı (1880-1909)", OÜSBAD, Temmuz sayısı, 364-394.*
- Tatçı, M. (haz.) (1990). Yunus Emre-Divan, Ankara: Akçağ Yayınları.*
- Tatçı, M. (haz.) (2014). Niyazî-i Mısri Halvetî-Divan, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.*
- Uralgiray, Yusuf (1986). Arabça İlk ve İleri Dilbilgisi, Riyad: Tebliğ Yayınları, İstanbul.*

